

tė B. S t u n d ž i a. Pirmajame pranešime paliesta viena prūsų veiksmožodžio problema, antrajame įrodinėta *Liškiavos* vardą esant jotvingišką. Jotvingių problematikai buvo skirtas M. H a s i u k o (Poznanė) pranešimas.

Keletas pranešėjų nagrinėjo bendresnius baltistikos ar atskirų rytų baltų kalbų klausimus. A. B l i n k e n a (Ryga) aptarė baltų kalbų būdvardžių raidos tendencijas, šios informacijos autorius – ide. *ā-collectivum* refleksus rytų baltų kalbose ir šios kategorijos reikšmę vardažodžio kirčiavimo raidai. A. H o l v o e t o (Varšuva) pranešime svarstyta latvių kalbos linksniavimo sistemos raidos kryptys. K. S z c z e ś n i a k (Gdanskas) analizavo Goldapės apylinkių (netoli Olštyno) baltiškus vietovardžius. I. D a n k a (Lodzė) pranešimą apie baltų ir graikų kalbų leksikos bendrybes perskaitė lotyniškai, lotynų kalba ir diskutavo.

Bonifacas Stundžia

JONO KAZLAUSKO DIENA

Siekdama paskatinti lietuvių kalbos istorinės gramatikos, etimologijos ir onomastikos tyrimus ir įamžinti žymiųjų mūsų kalbininkų Jono Kazlausko ir Kazimiero Būgos atminimą, Baltų filologijos katedra 1991 m. nutarė pamečiui (lapkričio 7 d.) tarp baltistikos kongresų rengti Jono Kazlausko ir Kazimiero Būgos konferencijas. Jono Kazlausko konferencija skiriama istorinės gramatikos dalykams, o Kazimiero Būgos – etimologijos ir onomastikos problemoms.

1992 m. lapkričio 7 d. įvyko pirmoji konferencija, pavadinta „Jono Kazlausko diena: istorinės gramatikos dalykai“. Joje perskaityta 15 pranešimų. Veikė dvi sekcijos: fonetikos bei akcentologijos ir morfologijos sekcija. Konferencijoje, be Lietuvos aukštųjų mokyklų ir mokslo

įstaigų mokslininkų, dalyvavo ir užsienio šalių istorinės gramatikos tyrėjų.

Fonetikos ir akcentologijos sekcijoje perskaityti 7 pranešimai, kurių dauguma – dialektologiniai arba labai glaudžiai susiję su tarmėmis. Kazimieras G a r š v a pamėgino chronologiškai surikiuoti fonetinius pakitimus, vykusius šiaurės panevėžiškių tarmėje („Šiaurės panevėžiškių fonetikos raida“). Pranešėjo nuomone, pirmiausia nosiniai balsiai *ę, q* virtę *ę, o*, po to buvęs sukietintas priebalsis *l* etc. Patys naujausi procesai – nekirčiuotų *u, a* po minkštųjų priebalsių tam tikrose pozicijose vertimas *i/ę*. Alekso G i r d e n i o pranešime „Protezės ištakos – išorės sandhyje“ argumentuotai parodyta, kad protetinis *j-* atsirado dėl išorės sandhio, o pridėtinis *v-* laikytinas antriniu. Šią išvadą, be kita ko, įgalino padaryti labai kruopšti tarmių faktų analizė. Vladas G r i n a v e c k i s kalbėjo apie J. Kazlausko indėlį į žemaičių tarmės tyrimą („Jonas Kazlauskas – žemaičių tarmės tyrėjas“). Laimos G r u m a d i e n ė s pranešime „Balsių transfonologizacijos tendencija periferinėse pietų aukštaičių šnektose“ parodyta, kaip kinta vokalizmo sistema aktyvių kalbinių kontaktų zonoje, sutrikus kiekybės priešpriešai. Su istorine dialektologija buvo susijęs ir Skirmanto V a l e n t o pranešimas „Indoeuropiečių *ō* likimas ir *šlavė/šlovė*“. Į formų *šlavinti* „laininti“ ir *šlovinti* „garbinti“ skirtumą pranešėjas linkęs žiūrėti kaip į šaknies balsių kaitą ide. **ō* : *ō*. Tokiu atveju variantas *šlav-* laikytinas senesniu, beje, suponuojamu ir hidronimams *Šlavė, Šlāvantas* etc. (tradiiciškai šie vardai siejami su *šlūoti*).

Du pranešimai buvo skirti akcentologijos klausimams. Danguolė M i k u l ė n i e n ė įrodinėjo, kad prieš akūtinųjų galūnių trumpėjimą žodžio galo cirkumfleksiniai *ai, aiū, ei* ir akūtiniai *ie, iuo* turėję

sudaryti papildomąją distribuciją („Priegaidžių raidos klausimu“). Remiantis dvibalsių artikuliacinėmis bei akustinėmis savybėmis, pranešime mėginta paaiškinti, kodėl pasikeitė lietuvių kalbos priegaidžių pobūdis. Bonifaco S t u n d ž i o s pranešimas buvo skirtas dūrinių kirčiavimui žemaičių tarmėje. Statistinės analizės pagrindu padaryti apibendrinimai įgalino svarstyti kai kuriuos šio kirčiavimo posistemo kilmės klausimus.

M o r f o l o g i j o s sekcijoje perskaityti 8 pranešimai, iš kurių 4 buvo skirti linksniuojamųjų ir asmenuojamųjų žodžių formų fleksijos kilmei ir raidai nušviesti. Oslo universiteto profesorius Terje M a t h i a s s e n a s pranešime „The enigmatic l.sg. Lithuanian subjunctive *-čia* revisited“ iškėlė įdomią hipotezę, kad lietuvių tarmių tariamosios nuosakos formos su *-čia* yra suaugtinės, atsiradusios iš sutrumpėjusio infinityvo ir *iō* kamieno įvardžio tam tikros formos. Vytauto M a ž i u l i o pranešime „Dar apie baltų daugiskaitos naudininko formų kilmę“ iš esmės ginta straipsniuose ir monografijoje „Baltų ir kitų indoeuropiečių kalbų santykiai“ iškelta hipotezė dėl prūsų *-mans* bei *-mas* ir liet. *-mus* kilmės. Kazys M o r k ū n a s pabandė paaiškinti Gelvonų, Pabaisko ir kitų šnektų moteriškosios giminės daiktavardžių vienaskaitos įnagininko formų su *-ai* kilmę („Dėl lietuvių tarmių kai kurių vns. įnagininko formų“). Pranešėjo nuomone, šios formos laikytinos naujadarais. Jos atsirado po sisteminio trumpėjimo iš vienaskaitos naudininko veikiant daugiskaitos analogijai pagal santykį: dgs. naud. *-om*: vns. naud. *-ai* = dgs. įng. *-om*: x. Iš čia x = *-ai*. Tarmių linksniavimo istorijai buvo skirtas ir Alberto Rosino pranešimas „Viduklės šnektos daiktavardžių linksniavimo raidos klausimu“. Remdamasis S.Stanevičiaus tekstų

daiktavardžio linksniavimo sistema, pranešėjas nustatė, kad daiktavardžio morfologijos pakitimų nuo S.Stanevičiaus tekstų pasirodymo Viduklės šnekte nėra daug: pagal *a* kamieno modelį pakeistos *ē* ir *i* kamienų galūnės: vietoj *ē* kamieno vns. galininko gretiminės fleksijos *-i < * -en* galutinai įsigalėjo *-e*; 2) gretiminę vns. įnagininko fleksiją *-i < * -ēn* išstūmė variantai su *-e* ir *-im*; 3) *ē* kamieno baritonų vns. kilmininko fleksiją *-is* pakeitė *-es*.

Saulius A m b r a z a s pranešime „Lietuvių kalbos kuopinių pavadinimų darybos raida“ išskyrė tris *nomina collectiva* chronologinius sluoksnius: 1) senieji NC su **-ā*, paveldėti iš ide. prokalbės; 2) su daiktavardėję būdvardžiai; 3) lietuvių kalboje sukonkretėję ypatybių pavadinimai. Pranešėjas išsamiai aptarė jų variantus ir semantiką. Audronė K a u k i e n ė skaitė pranešimą „Lietuvių kalbos *rūšti* tipo veiksmazodžių kilmė“. Remdamasi rašytinių šaltinių ir tarmių medžiaga, ji išsamiai aptarė kalbamojo tipo veiksmazodžių šaknų struktūrą ir bandė nustatyti jų kilmės chronologiją.

Vienas pranešimas buvo skirtas baltų ir tocharų kalbų santykiams. Aleta C h o m i ė e n k i e n ė aptarė keletą veiksmazodinių leksemų, taip pat vieną kitą deverbatyvą bei daiktavardį ir padarė išvadą, kad baltų ir tocharų ekskliuzyvinės izoglossos atspindi gana vėlyvą koegzistencijos laikotarpį.

Konferencijos pranešimų tezes išleido Vilniaus universiteto leidykla. Leidinyje rasime ir Antono B r e i d a k o bei Pėterio V a n a g o (Ryga) pranešimų santraukas (šiedu mokslininkai negalėjo atvykti į konferenciją).

Abiejose sekcijose vyko gyvos ir senokai mokslinėse konferencijose begirdėtos diskusijos, pakoregavusios ne vieną pranešėjų teiginį ar faktų interpretaciją. Konfe-

rencija moksliniu požiūriu buvo naudinga: ji išjudino pastaraisiais metais šiek tiek apleistą lietuvių kalbos istorinės gramatikos tyrimo barą; įtraukė į savo verpetą naujų mokslininkų, galinčių savitai prakalbinti laiko sluoksnių apneštą savo protėvių kalbą ir įminti vieną kitą jos mįslę.

Albertas Rosinas, Bonifacas Stundžia

ANTANO SALIO 90-MEČIUI SKIRTA KONFERENCIJA

1992 m. lapkričio 5–6 dienomis Lietuvių kalbos institute vyko konferencija Antanui Saliui (1902 07 21 – 1972 07 31) paminėti.

Perskaityti 23 pranešimai. Kai kurie jų tiesiogiai susiję su A. Salio biografija ir moksline veikla. Plenariniame posėdyje profesoriaus gyvenimą Lietuvoje ir užjūryje aptarė A. S a b a l i a u s k a s, jo indėlį į lituanistiką – Z. Z i n k e v i č i u s. Dėmesio skirta ir paskiriems A. Salio gyvenimo tarpsniams: studijoms Vokietijoje (V. D r o t v i n a s), pedagoginiam ir moksliniam darbui Vytauto Didžiojo universitete (K. U l v y d a s), Pensilvanijos universiteto laikotarpiui (W. R. S c h m a l s t i e g a s), Apie daktaro A. Salio mokslinio palikimo leidybos sunkumus kalbėjo p. S. S a l i e n ė, šviesius vaikystės atsiminimus pasakojo p. R. S a l y t ė.

Konferencijoje sugrįžta prie A. Salio mokslinės veiklos temų. A. V a n a g a s supažindino su Pavardžių ir vietovardžių komisijos darbu (1933–1940), V. M a c i e j a u s k i e n ė ir D. Š m a t a v i č i ū t ė – su „Kalendorinių vardų“ sąrašu (žr. S a l y s A. Raštai. T. 2: Tikriniai vardai, Roma, 1983, 205–304). A. P u p k i o pranešime apžvelgti bendrinės kalbos norminimo pagrindai („gyvoji žmonių kalba“) ir kriterijai (grynumas, sistemiškumas, tikslingumas), kuriais rėmėsi A. Salys. Pažymėtina – jis stengėsi atsižvelgti ir į savo

dienų kalbos vartojimo polinkius (pvz., žodžius *pamoka*, *paroda* siūlė kirčiuoti pagal 3 kirčiuotę).

Kiti pranešimai buvo skirti lietuvių kalbos bei tarmių raidai. Daiktavardžių, ypatybės pavadinimų, su priesagomis *-ybė*, *-umas*, *-ystė* ir *-imas/-ymas* paplitimą XVI-XVII a. raštuose aptarė S. A m b r a z a s. A. R o s i n a s apibūdino S. Stanevičiaus tekstų daiktavardžių linksniavimo ypatybes (pranešėjo sudarytas S. Stanevičiaus tekstų linksniavimo tipo „medis“ iš esmės sutampa su bendrinės kalbos „medžiu“, bet skiriasi nuo kitų pietų žemaičių šnektų „medžių“): Apie priešdėlio **pā*-kirčiavimo raidą, nulėmusią alomorfo *pó*-ir *pa*-atsiradimą išvestiniuose daiktavardžiuose, kalbėjo D. M i k u l ė n i e n ė. N. Č e p i e n ė germanizmų (*ruīmas*, *ruīlis*, *buīlis*) dvibalsį *ui* kildino iš Rytprūsių vokiečių tarmės. Nevienodą Šiaulių vietovardžio užrašymą (*Soule/Schawen*) ordinų kronikose S. V a l e n t a s bandė aiškinti fonetinėmis „šlekių“ šnektos (tarp Žagarės ir Skaistgirio) ypatybėmis.

Tarmių tyrimams skirti pranešimai daugiausia susiję su Pietų ir Rytų Lietuvos paribio tarmėmis: A. V i d u g i r i s aptarė Pietryčių Lietuvos slavėjimo etapus, E. Z a i k a u s k a s – slavų kalbų sistemų poveikį gimtajai Čižiūnų (Aukštadvario apyl.) šnektai. Pakraštinių dzūkų konsonantizmo ypatybes – dzūkavimą bei kietinimą – aptarė K. G a r š v a. L. G r u m a d i e n ė nagrinėjo kirčiavimo paradigimų mišimo tendencijas Punsko jaunimo kalboje.

A. Salio išskirtų priedzūkio šnektų (Balbieriškis, Jieznas, Prienai, Punia) ribas patikslino K. M o r k ū n a s, būdingiausia ypatybe laikantis *ę* virtimą *i* veikiamosios rūšies būtojo kartinio laiko dalyviuose (plg. *māti's* ‘matęs’, *māti* ‘matė’). V. V i t k a u s k a s aptarė tarminius *an*, *en*, *un*